

1 Přísudek (predikát)

Větně konstitutivní syntaktická pozice, ve které je výraz

- kterým se o někom/něčem něco říká, tj. kterým se přisuzuje někomu/něčemu nějaká vlastnost (*Petr je starý*), stav (*Petr sedí*), změna (*Petr zestárá*) nebo činnost (*Petr kouří*);
- příp. současně signalizuje vztah něoho/něčeho k někomu/něčemu (*To auto patří Petrovi*);
- který umožňuje tyto příznaky/vztahy aktualizovat, tj. časově orientovat vzhledem k momentu promluvy (*Petr sedí, Petr seděl, Petr bude sedět*);
- který umožňuje tyto příznaky/vztahy modálně charakterizovat z hlediska způsobu jejich platnosti (*Petr by seděl, Sedl*).

Morfologická forma predikátoru v konkrétní výpovědi je determinována různými faktory.

- Formy morfologické kategorie času a způsobu nejsou závislé na žádném výrazu ve větě, jsou to kategorie syntakticky nezávisle proměnné, někdy nazývané **kategorie predikační**. Slouží primárně ke vztahování propozice vzhledem k momentu promluvy a k vyjádření způsobu platnosti propozice.
- Formy morfologické kategorie osoby a čísla jsou kategorie syntakticky závisle proměnné, vyjadřující závislost výrazu v pozici přísudku na výrazu v pozici podmětu, nazývají se proto kategorie **shodové (kongruenční)**.
- Je-li predikátor v minulém čase, v trpném rodě nebo podmiňovacím způsobu, jeho tvary vyjadřují také shodovost **rodovou**.
- Má-li věta podmět v NOM, forma predikátoru vyjadřuje jak kategorie predikační, tak kategorie kongruenční (*Já píši / psal jsem / budu psát*). Predikátor zde má formu **kongruenční** (osobní).
- Má-li věta podmět vyjádřen GEN, VV nebo INF, forma predikátoru vyjadřuje pouze kategorie predikační (*Pět chlapců odchází odešlo / odejde / odchází*). Pouze kategorie predikační vyjadřuje predikátor také v jednočlenných větách. Predikátor zde má formu **inkongruenční** (neosobní).

1.1 Přísudek slovesný

- Vyjádřen slovesnými predikátory ve formě VF.
- Plnovýznamové sloveso může být někdy zastoupeno slovesem *být*; méně určité než vyjádření slovesem plnovýznamovým – *být* může zastupovat několik významově různých sloves. (*Bratr se dlouho léčil v nemocnici. – Bratr dlouho ležel v nemocnici. – Bratr se dlouho zdržel v nemocnici.*)
- Plnovýznamové sloveso může být někdy zastoupeno citoslovcem. (*Žába žbluňk do vody.*)

1.2 Přísudek slovesně-jmenný (jmenný se sponou)

- Vyjádřen slovesem ve formě VF a jménem. Jmennou část tvoří především autosémantika: přídavné jm., podstatné jm., číslovka, příslovce (*Maruška je lehkomyšlná., Otec je člověk., Bylo nás pět., Venku je chladno.*), okrajově jiné slovní druhy (*Už je mi hej., Jak dlouho už jsou svoji?*). Neslovesná část přísudku může být vyjádřena také vedlejší větou. (*Obloha byla, jako by ji vymetl.*)
- Rozlišujeme dva typy slovesně-jmenného přísudku:
 - a) s ryzím predikátorizátorem *být*
 - b) s kategoriálním predikátorizátorem (*Petr se stane jaderným fyzikem., Já mám blá., Neměj mi to za zlé.*)

1.2.1 Spojení se slovesem *být*

a) Přídavné jméno

- Vedle NOM je možné užít i INSTR
 - je-li třeba odlišit jmennou část přísudku od přívlastku (pokud se přísudkové adjektivum dostane těsně před substantivum) (*Není podstatnou námitka, že o tom nevěděl.* vs. *Není podstatná námitka, že o tom nevěděl.*);
 - vyjadřuje-li se ve slovesné části predikátoru význam implikující změnu (*Přestal být pověřivý.* vs. *Přestal být pověřivým.*, *Kdy začal být hrubý?* vs. *Kdy začal být hrubým?*, *Kéž bych byl bohatý.* vs. *Kéž bych byl bohatým.*)
- Přísudkové přídavné jm. může být i v GEN
 - PL je-li v podmětu výraz, jehož základem je jméno v numerativu (*Několik žáků je dnes nemocných.*, *Pět jablek bylo červíných.*);
 - SG je-li v podmětu zájmeno *co, něco, nic, cosi, cokoliv* apod. (*Cosí je na tom divné/ divného.*, *Něco je v jeho chování nepřirozené/ nepřirozeného.*)
- Přísudkové přídavné jm. může být i v AK, tvoří-li slovesnou část místo slovesa *být* sloveso *mít* (*Petr má matku nemocnou.*)
- V přísudcích lze užít dlouhé/složené a krátké/jmenné tvary adjektiv.

b) Podstatné jméno

- Může být v různých pádech, základními jsou NOM a INSTR. NOM se užívá tehdy, nejsou-li důvody užít speciálního prostředku, tj. INSTR (motivy: sémantické, disimilační a stylistické – komplikace spojené s volbou pádu vznikají proto, že uvedené faktory působí ve vzájemné souhře).
 - NOM je základní, označuje-li přísudkové substantivum třídu, do které je to, co je označeno podmět, včleňováno jako podtřída (*Kočka je savec.*, *Kaktus je rostlina milující teplo.* ALE *Kočka je savce, ale savcem/ savec je i velryba.*, *Z vědeckého blediska je velryba savcem/ savec.* ALE *Alkohol je jedem tehdy, když ho vy pijeme velké množství.*, *Velbloud je na poušti dopravním prostředkem.* – chceme-li vyjádřit, že objekt vyjádřený v podmětu funguje jako objekt vyjádřený přísudkovým substantivem).
 - NOM je základní, označuje-li přísudkové substantivum třídu, do které včleňujeme to, co je označeno podmět jako jedinečně určený prvek (*Bratr je kuřák.*, *Náš soused je houbař.* ALE *Petr je kuřák, ale kuřák/ kuřákem je i Karel.* ALE *Otec je učitel/ učitelem.*)
 - Pouze NOM, má-li predikátor význam hodnotící či expresivní (*Petr je tlustoch.*, *On je nešika.*) a je-li podmět vyjádřen zámenem *to* (*To je lékař.*, *To je závodní kolo.*).
- GEN lze užít, je-li substantivum současně rozvíto adjektivem a takové predikátory označují vlastnost podmětu (*Ten člověk byl vyšoké postavy.* Většinou je ale možný pouze přívlastkový GEN: *Přišla k nám dívka modrých očí.* / **Ta dívka je modrých očí.*)

- Ve spojení s VF být se přísudkem stávají rovněž výrazy v pádech prostých i předložkových. Často jde o predikátory ustálené co do formy i významu.

c) Součástí přísudku mohou být i **příslovce, číslovky a jiné slovní druhy**.

Není mi dobře. Ve sklepe je mokro. Dnes je pěkně. Chlapců bylo pět. Dnes je dvacátého. Jsem z toho nesvůj. Je mi to fuuk. Už jsou svoiji! On je do všeho br.

d) **Infinitiv**

- *je* + infinitiv u sloves smysl. vnímání a poznávání (*Odsud je vidět Říp., Ten rámus je slyšet už zdaleka.*) Ve spis. češtině jsou tyto konstrukce bezpodmětové, *být* má tvar inkongruentní (*Bylo vidět Sněžku.*), v češtině hovorové se však vedle AK užívá i NOM, a tak se struktura mění na podmětovou, v níž má *být* tvar kongruentní (*Byla vidět Sněžka.*).

1.2.2 Spojení s kategoriálním slovesem

a) Spojení sloveso *stát/stávat se, dělat/udělat, činit/učinit* + konkrétní substantivum/adjektivum

Tato slovesa představují mutační predikátory k nemutačnímu predikátoru *být* (*Je ředitelem. – Stal se ředitelem.* (prostá mutace) – *Udělal ho ředitelem.* (akční mutace)).

b) Spojení sloveso kategoriálního významu + dějové nebo stavové substantivum (*Mám blad., Přivedl mě do rozpaků., Dělal hluk.*).

Taková víceslovná spojení tvoří významovou jednotku, po stránce formálně syntaktické se však chovají jinak.

- Jakožto frazeologická jednotka tvoří také jednotku syntaktickou, tj. slovesně-jmenný predikátor (*vzít na vědomí, uvést do rozpaků, dát v sázku*).

Substantivum není možné nahradit zájmeným příslovcem ani zájmenem (*Vlak se dal do pohybu. / *Vlak se dal do něho., Vešlo to rychle ve známost. / *Vešlo to rychle tam.*).

- Tvoří dvě syntaktické jednotky, tj. Slovesný predikátor a jeho valenční doplnění (*provádět kontrolu, dát rozkaz, dělat potíže*).

Cvičení**1. Určete, zda jde o přísudek slovesný, či slovesně-jmenný.**

Jindra byl náhle nemluvný. Dům byl postaven za půl roku. Prý upíří jsou! Nejlepší byla jahodová zmrzlina. Budeme klukům a děvčatům z celé Řásnovky vzorem a budeme pořádat různé hry a závody pro nečleny klubu. Jedenáct závodníků mohlo být odměněno hodnotnými cenami. Jsou dosud lidé, kteří neumějí ani číst ani psát. Bertík z toho byl úplně vyjevený. Bude z něho dobrý automechanik. Krokodýlové a aligátoři jsou masožravci, a proto jsou jejich zuby dobře přizpůsobeny k uchopení kořisti.

2. Která plnovýznamová slovesa může sloveso být zastupovat?

V rohu místnosti byla kamna. Porada byla v pátek. Křída je v levé zásuvce. Letadlo bylo právě nad mořem. Sestra je na zahradě. Hosté konference byli v restauraci. Myslivecký ples byl minulý čtvrtek. Žáci už byli ve třídě. Loď byla v přístavu jen několik hodin.

3. Určete přísudky a řekněte, jakým slovním druhem je vyjádřena jmenná část.

Pavel je vedle. Jirí Mičánek byl tentokrát třetí. U nováků je vždycky tak útulno! Ten Petr je vždycky do všeho hr! Jak dlouho už jsou svoji? Při otvírání té restaurace bylo pivo zadarmo. Ty hodinky jsou na baterie. Vzpěrač musí být silný. Ty pomeranče jsou z Kuby? Je mi to úplně fuk. Dveře jsou v té místnosti troje. Okna jsou tam někdy dokořán. Ten kabát není do deště. On je jako hlemýžď.

4. Řekněte, který tvar přísudky byste použili. Pokud je možno užít obou tvarů, vysvětlete významový rozdíl.

Tvůj nápad je hloupost/hloupostí. Pan novák je voják z povolání / vojákem z povolání. Pět je prvočíslo/prvočíslem. Řešení rovnic je pro mě zábavou/zábava. To je nesmysl/nesmyslem. Pes je nejlepší přítel člověka / nejlepším přítelem člověka. Bořek Crha je vynikající ortoped / vynikajícím ortopedem. Kaktusy jsou rostliny/rostlinami. Praha je hlavní město ČR / hlavním městem ČR. Ten kluk je nešika / nešikou. Favorit závodu / favoritem závodu je Michael Schumacher.